

ŠTÁTNY OKRESNÝ ARCHÍV V PREŠOVE

MESTEČKO LIPANY

1574-1874

INVENTÁR

Spracovala: Ľubica KOVÁČOVÁ

1995

2843

Š T Á T N Y O K R E S N Ý A R C H Í V P R E Š O V

M E S T E Č K O L I P A N Y

1574 - 1874

I N V E N T Á R

SPRACOVALA: Ľubica KOVÁČOVÁ

1995

Ú V O D

Lipany ležia v šarišskom podolí pri ústi Lipianského potoka zo severu od Torysy, v nadmorskej výške okolo 390m.

Vymedzenie západnej hranice panstva Kamenica v rokoch 1287 a 1296 potvrdzuje, že v druhej polovici 13. storočia bol lipianský chotár súčasťou tohoto panstva. Jeho západnou hranicou bol totiž potok Nena, tečúci medzi Lipanmi a Krivanmi. V tejto ani v iných listinách 13. storočia, nie sú však Lipany menovite uvedené.

Najstaršia správa o Lipanoch je z roku 1312. Vtedy ostrihomský arcibiskup Tomáš navštívil Levoču a farári z hornotoryšského dištriktu vyslali k nemu delegáciu, ktorá od arcibiskupa vyžiadala potvrdenie štatútov ich bratstva. Okrem farárov z Torysy a Krivian bol členom delegácie aj lipianský farár Henrich. Táto správa dokazuje nielen jestvovanie tunajšieho kostola pred rokom 1312, ale najmä tunajšieho sídliska dávnejšie pred 14. storočím.

V písomnostiach zo 14. a 16. storočia sa vyskytujú najčastejšie pod maďarským názvom Hethas, Hethars vo význame sedem líp. V 14. storočí sa vyskytol aj rovnoznačný nemecký názov Sybunlendum, v 14. a 15. storočí latinský názov Septem Tilie. V polovici 15. storočia v českom prostredí jiskrovsko-bratrických kapitánov vznikol prekladom maďarského názvu český názov Sedmi lípy. Pôvodný slovenský názov Lipany sa dostal do písomnosti až v prvej polovici 16. storočia.

V Lipanoch bol kostol už pred rokom 1312, nepochybne aj v 13. storočí. Nový kostol tu postavili v prvej polovici 14. storočia, očom svedčia najstaršie gotické časti tamajšieho farského kostola.

Lipanmi tiahla krajinská cesta, ktorá sa tu rozvetvovala na trasu vedúcu do Plavča a do Brezovice, ďalej do Levoče. Zemepisná poloha priaznivo vplývala na udomácnenie týždenného trhu v 14. storočí. Začiatkom 15. storočia bol trh tradičnou zvyklosťou a konal sa v sobotu. Pravidelné konanie trhu bolo ekonomickým základom ďalšieho vývoja Lipan ako mestečka, čo sa primerane prejavilo aj v jeho administratívno-právnom zaradení medzi mestečká. Kráľ Ferdinand I. v roku 1563 potvrdil konanie sobotňajšieho trhu a povolil tiež konanie troch jarmokoch: na Turíce, štatie Jána Krstiteľa a na Katarínu. V roku 1574 kráľ Maximilián povolil ďalší jarmok na Kvetnú nedeľu. Jarmoky podstatne zvýraznili mestský charakter Lipian v druhej polovici 16. storočia.

Všetky meštianske domácnosti v 15.-16. storočí mali polia a dobytok a len niekoľkí muži sa venovali remeslám. Remeselné výrobky predávali nielen na tunajšom trhu a jarmokoch, ale nosili ich na jarmoky a trhy do susedných mestečiek Sabinova, Brezovice. V roku 1574 získali od kráľa právo neplatiť mýto v Pečovskej Novej Vsi, čím sa čiastočne zvýšili príjmy z predávaných tovarov.

Od 13. - 16. storočia boli Lipany nepretržite majetkovou súčasťou panstva Kamenica a vo vlastníctve šľachticov z Kamenice, respektíve Torysy, pričom boli jediným mestečkom na tomto panstve. V prvej polovici 15. storočia sa tu usadila jedna vetva šľachticov a názov Lipian používala v prídomku. Od roku 1588 patrili šľachticom rodu Dessewffy ako súčasť panstva Kamenica.

V 15. storočí tu postavili na okraji sídliska špitál s kaplnkou sv. Trojice, ktorý jestvoval aj v 16. storočí. Udržovali ho z rozpočtu mestečka, darov mešťanov a šľachticov. V roku 1247 boli roľnícke domácnosti zdanené do 80 port. Z počtu port možno usúdiť, že v sídlisku stálo okolo 80 obývaných domov. Neskôr časť domácnosti pozemky stratila, prípadne zanechala, takže neobhospodarovala žiadne. Rozsah obrábanej pôdy v chotári sa zmenšil. V rokoch 1543, 1567 a 1588 roľnícke domácnosti zdanili len od 20, 22 port. 29 želiarov polia nemalo a niekoľkým domácnostiam kráľovské vojsko spustošilo hospodárstva a obydľia. V roku 1600 malo sídlo 105 obývaných meštianskych domov, kostol, faru, špitál a nepochybne aj školu.

Najstaršia správa o škole je z roku 1590. Bola to nižšia latinsko-meštianska škola. Medzi jej učiteľmi sa spomínajú: Samuel Fabíni, Andrej Lucae z Oravy, Ján Kočí z Brezovice. Škola zanikla v roku 1747.

Koncom 16. storočia podľa počtu domov patrili Lipany k najväčším mestečkám v Šariši.

V 19. storočí majetky patrili Szirmayovcom a Aspremontovcom. V roku 1909 sa mestečko stalo sídlom okresu. Známe bolo tunajšie hrnčiarstvo, ručná výroba obuvi, krajčírstvo, výroba náradia. Roku 1924 Lipany prestali byť sídlom okresu. Okres bol prenesený do Sabinova.

Z fondu mestečko Lipany sa v ŠOKA Prešov zachovalo len nepatrné množstvo, pretože veľká časť archívneho materiálu bola zničená počas bombardovania v Druhej svetovej vojne.

Najstaršou písomnou pamiatkou fondu Mestečko Lipany ktorá je uložená v Štátnom okresnom archíve v Prešove je listina kráľa Maximiliána II., z roku 1574.

Fond obsahuje 2 listiny, 2 knihy a 16 spisov. Archívne dokumenty sú písané v jazyku latinskom, nemeckom a slovenskom.

Inventár sa skladá: Úvod

Listiny

Knihy

Spisy

Registre

Fond vypracovala, usporiadala, zinventarizovala Ľubica Kováčová v mesiacoch október- december 1995.

I. L I S T I N Y

1. 28. máj 1574, Viedeň

Kráľ Maximilián II. na žiadosť grófa Jána Dessewffyho povoľuje občanom mesta Lipan na ktoromkoľvek mieste týždenné a výročné slobodné trhy a zaručuje obchodníkom a kupcom slobodný a bezpečný predaj tovaru

Orig., perg., zach., lat. 54x33 cm

/ŠOKA Prešov, Mestečko Lipany/

2. 24. február 1688, Viedeň

Kráľ Leopold na žiadosť Štefana Szirmayho schvaľuje a priznáva privilégia dané Ferdinandom I. roku 1563 a Maximiliánom II. roku 1574 občanom mesta týkajúce sa týždenných a výročných trhov. Taktiež zakazuje občanom Pečovskej Novej Vsi obťažovať a vyberať mýtnu od občanov a kupcov mesta Lipan.

Orig., perg., zach., lat. 68,5x48,5 cm

/ŠOKA Prešov, Mestečko Lipany/

II. Ú R A D N É K N I H Y

3. 1646 - 1795

Obecná kniha majetkovo-právnych prevodov
Nem., lat., slov., pap., väzba nezachovaná,
10,5x34cm, 196 s.

/ŠOKA Prešov, Mestečko Lipany/

4. 1806 - 1852

Obecná kniha o majetkových prevodoch

Slov., pap., väzba nezachovaná, 23x38 cm, 127 s.

/ŠOKA Prešov, Mestečko Lipany /

III. S P I S Y

5. 1843

Záväzné volby

Pap., lat. zach.

6. 1860

Arendantný kontrakt

Pap., slov., zach.

7. 1862

Pravidlá náhleho súdu

Pap., slov., zach.

8. 1863

Arendantný kontrakt

Pap., slov., pošk.

9. 1866

Oznámenie o zákaze brať úplatky za podpis, o vynučené vaječ húseneč z ovocných stromov, o liečenie chorých ovieč, o zvýšení cien mäsa

10. 1866

Oznámenie richtárom o vystavení statkových listov

11. 1867

Oznámenie richtárom, aby zabezpečili poľné práce v obci, aby chytili zločinca Fedora Romančíka, aby katolícke školy začali školský rok 1.10. a ukončili 30.6.

12. 1868

Herman Schwarz potvrdzuje, že v prítomnosti richtára Andrasa Lesska prijal od magistrátu 400 zlatých. K tomu pripojený slúžny list

13. 1870

Celoročná pláca za učiteľstvo

14. 1871

Celoročná pláca organistu

15. 1872

Zaplatenie za pobyt v nemocnici v Budapešti

16. 1873

Zoznam regrútov

17. 1873

Andrej Roskovany /fiškál/ prijal z rúk richtára mesta Lipany Mika Ištvána 30 zlatých

18. 1873

Účet Samuela Linkescha

19. 1874

Nariadenie richtára mesta Lipany o udržovaní poriadku
v maštalniach, o chránení statku pred chorobami a nep-
redaja chorého statku

20. 1874

Zaplatenie fiškálovi za proces 35 zlatých

M e n n ý r e g i s t e r

D

DESSEWFFY, Ján - 5

F

FERDINAND I. - 5

L

LEOPOLD I. - 5

LESSKO, András - 7

LINKESCH, Samuel - 8

M

MAXIMILIÁN II. - 5

MIKO, Ištván - 7

R

ROMANČÍK, Fedor - 7

ROSSKOWANY, Andrej - 7

S

SCHWARZ, Herman - 7

M i e s t n ý r e g i s t e r

B

Budapešť - 7

L

Lipany - 5,7,8

P

Pečovská Nová Ves - 5

V

Viedeň - 5

V e c n ý r e g i s t e r

A

Arendantný kontrakt - 6

C

Celoročná pláca - 7

K

Kniha obecná - 5

Kniha majetkovo-právnych prevodov - 6

Kontrakt arendantný - 6

L

Liečenie, oviec - 6

List slúžny - 7

O

Občania - 5

Obecná kniha - 5

Oznámenie - zákaz brať úplatky - 6

- liečenie chorých oviec - 6

- chytenie zločince - 7

- začiatok školského roku - 7

- ukončenie školského roku - 7

P

Pláca celoročná - 7

Polné práce, zabezpečenie - 7

Povolenie trhov - 5

Pravidlá náhleho súdu - 6

Predaj tovaru - 5

Privilégia - 5

R

Richtár - 7

S

Slúžny list - 7

Súd, pravidlá - 6

Š

Školský rok - začiatok - 7

ukončenie - 7

T

Trhy, povolenie - 5

Tovar, predaj - 5

U

Udržiavanie poriadku - 8

Účet, zaplatenie - 8

V

Volby záväzné - 6

Z

Zákaz, občanom - 5

brať úplatky - 6

Záväzné volby - 6

Zločinec, chytenie - 7

Zvýšenie cien mäsa - 7

O B S A H

Úvod.....	1
Inventár	
Listiny.....	5
Knihy.....	5
Spisy.....	6
Menný register.....	9
Miestny register.....	10
Vecný register.....	11
Obsah.....	13

Názov archívu: Štátny okresný archív v Prešove

Názov fondu: Mestečko Lipany

Časové rozpätie: 1574 - 1874

Názov pomôcky: Inventár

Fond usporiadala: Ľubica Kováčová

Inventár zostavila: Ľubica Kováčová

Počet strán: 13

Počet exemplárov: 4

